

УДК 94(477)»1919/1921»

Ганна-Меланія Тичка

ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ТИШКЕВИЧА НА ЧОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ У ПАРИЖІ (1919–1921 РР.).

У статті проаналізовано дипломатичну діяльність графа Михайла Тишкевича під час його перебування у Парижі у 1919–1921 р. Проведено комплексне дослідження його політичних поглядів, та головних напрямків роботи. Прослідковано також вплив М. Тишкевича на функціонування української дипломатичної місії у Парижі та на становище української справи на міжнародній арені.

Ключові слова: Михайло Тишкевич, дипломатія, Париж, консерватизм, католицизм, місія УНР у Парижі.

Граф Михайло Тишкевич відіграв значну роль у боротьбі за українську державність періоду Української Революції, і його заслуги високо оцінювалися багатьма сучасниками та майбутніми поколіннями науковців. Однак, більшість публікацій, що описують життєвий шлях М. Тишкевича [11; 15; 16], носять суто глорифікаційний характер, тобто їхні автори майже механічно перелічують заслуги графа, не вдаючись до комплексного аналізу його діяльності. Такий підхід до історичної біографістики є вкрай застарілим, оскільки діяльність будь-якої людини необхідно досліджувати в контексті її оточення, в тому числі звертаючи увагу на антагоністів та критиків, на конфлікти та побутові умови, у яких діє описуваний історичний персонаж. Лише тоді ми зможемо наблизитися до розуміння життєвої позиції історичної постаті та, частково, до розуміння епохи, у яку вона жила та працювала. Саме таке комплексне осмислення діяльності М. Тишкевича і є метою нашого дослідження.

Перед тим, як перейти до аналізу діяльності графа М. Тишкевича в українському представництві у Парижі, необхідно у загальних рисах описати його попередній життєвий шлях.

М. Тишкевич (1857–1930) походив із давнього спольщеного шляхетського роду Тишкевичів [13, с. 3217]. Після знайомства у Києві з Володимиром Антоновичем та іншими хлопоманами, він перейнявся українофільськими ідеями і вирішив стати українцем [44]. Ця метаморфоза відбулася з ним орієнтовно у 1880-их рр., оскільки сам М. Тишкевич у 1920 р. у своїй декларації під назвою «Відповідь графа М. Тишкевича на звинувачення його в клерикалізмі та полонофільстві» писав: «Граф Т[ишкевич] не є поляк. Він повернув до поневоленої своєї нації вже давно (сорок літ)» [45, с. 398]. Отож, починаючи з 1880-их рр. М. Тишкевич послідовно займався підтримкою українського національного руху, а згодом і боротьбою за створення незалежної Української держави.

Він неодноразово наголошував, що у свої українофільській діяльності головним взірцем для нього був митрополит Андрей Шептицький [34, арк. 104]. І дійсно, життєвий шлях цих двох українських діячів був дуже подібним: обоє походили зі спольщених шляхетських родин, обоє вже у дорослому віці вирішили стати українцями і зайнялися філантропічною діяльністю на користь українського народу та його культури. Обоє неодноразово стикалися із несхваленням та нерозумінням з боку власних родичів та оточення. М. Тишкевич тривалий час переписувався з А. Шептицьким, і фрагменти їхнього листування, що збереглися у архівних фондах, є дуже цінним джерелом для дослідження політичних поглядів цих історичних постатей [34].

На початку ХХ ст. М. Тишкевич багато подорожував Західною Європою і тривалий час провів у Ватикані. Під час Першої світової війни граф жив у Лозанні, де займався видавничою та меценатською діяльністю [44].

За час свого перебування за кордоном М. Тишкевич нав'язав контакти з представниками західноєвропейської аристократії. Зокрема, він зблизився з Беатрисою Саксен-Кобург-Готською (Princess Beatrice of Edinburgh and Saxe-Coburg and Gotha), внучкою Королеви Вікторії та російського імператора Александра II [7]. Вона була одружена з іспанським інфантом Альфонсом, з яким М. Тишкевич також був у хороших стосунках [23, с. 229]. Крім того, він спілкувався з Вікторією Вімс (Victoria Wemyss), дружиною британського адмірала барона Росліна Вімса, який у 1917–1919 рр. займав посаду Першого морського лорда Великої Британії (тобто, фактично, морського міністра) і був особисто присутній при підписанні Комп'єнського перемир'я у 1918 р. [36, арк. 10]. Дружба М. Тишкевича та леді Вімс була настільки близькою, що він прислав їй букети квітів [38, арк. 71], дарував книжки для її дочки [38, арк. 67], вони обмінювалися листівками з ілюстраціями до козацьких пісень [38, арк. 41]. М. Тишкевич також познайомився з французьким дипломатом, працівником французького консульства у Берні графом де Шатонефом (de Chateaufort) та багатьма іншими впливовими особами [15, с. 408].

Крім того, варто зазначити, що М. Тишкевич був глибоко віруючою людиною. Він належав до римо-католицького обряду, однак з великою прихильністю ставився до греко-католиків. Зважаючи на це, граф мав широкі знайомства серед західноєвропейського духовенства та аристократів, пов'язаних з Католицькою Церквою. Серед них варто назвати хоча б Гіацинта де Гаяр-Банселя (Hyacinthe de Gailhard-Bancel), французького політика, ревного католика, дочка якого навіть була католицькою монахиною [38, арк. 26]. У лютому 1920 р. Г. де Гаяр-Бансель, на той час член французької Палати Депутатів, виступив у парламенті з промовою на захист України, вимагаючи визнати її незалежність [3]. Однак, на цьому діяльність Г. де Гаяр-Банселя не завершилася, і навіть після відходу М. Тишкевича з посади голови української місії у Парижі цей політик продовжував співпрацювати з українською делегацією. Він, зокрема, доклав багато зусиль для того, щоб група українських студентів змогла прибути на навчання до Франції і отримати стипендії від французького уряду [27, арк. 128–132 зв].

Сам М. Тишкевич також був поважною людиною у католицькому світі. Ще до війни він став лицарем ордену св. Григорія Великого першого класу [23, с. 230]. Цей орден надавався з ініціативи Папи Римського особам, що зробили вагомий внесок у поширення та розвиток Католицької Церкви [18].

Беручи до уваги усе вище сказане, можна зрозуміти, наскільки цінною персоною для української дипломатії був М. Тишкевич. Євген Онацький у своїх спогадах писав про нього так: «Це була надто рідка й цінна людина, що, зі своїм знанням європейського політичного життя і європейських мов надто вирізнялася в саду нашої дипломатії, що набиралася майже виключно з незаможної інтелігенції чи дрібної буржуазії, яка за кордоном Росії ніколи не була і чужинецьких відносин, ані чужих мов, за винятком російської або польської, не знала» [17, с. 26].

У січні 1919 р. граф М. Тишкевич мав намір їхати до Парижу на Мирну конференцію, вочевидь, з метою захищати там українські інтереси. Це впливає із його листування з графом де Шатонефом. Однак, той запевнив М. Тишкевича, що його присутність у французькій столиці на даний час не є необхідною [41, арк. 15].

Весною цього ж року М. Тишкевич отримав посаду голови місії УНР при Ватикані, куди він прибув у травні і де зустрів дуже теплий прийом [15, с. 406]. Однак, уже через декілька місяців йому довелося покинути цей пост, бо 16 липня його призначено головою української Надзвичайної дипломатичної місії в Парижі [9].

Перш, ніж переходити до дослідження діяльності М. Тишкевича на цій новій посаді, варто у декількох словах характеризувати становище, у якому влітку 1919 р. опинилася українська делегація у Франції.

Надзвичайна дипломатична місія УНР у Парижі була створена спеціальним наказом Директорії УНР у січні 1919 р. [22, арк. 148]. Її очолив інженер шляхів та колишній міністр пошт і телеграфу в уряді УНР Григорій Сидоренко [12, с. 2805], який прибув до Парижа наприкінці січня 1919 р. [30, арк. 142–150]. Решта делегатів змогла отримати французькі візи аж у березні [35, арк. 1–6], тож повноцінна робота цього представництва розпочалася щойно у квітні 1919 р. Ясна річ, що ні Г. Сидоренко, ані жоден з членів місії досі не бували у Парижі, тож не мали там абсолютно ніяких впливових знайомств. Незважаючи на це, українцям вдалося у квітні-травні взяти участь у переговорах з комісією Луїса Боти, побувати на засіданні Найвищої Ради Паризької Мирної Конференції (далі – ПМК) і на аудієнції у прем'єр-міністра Франції Жоржа Клемансо [22, с. 154–155]. Однак, уже в червні внаслідок певних дипломатичних та політичних помилок, допущених, в тому числі, і з вини Г. Сидоренка, українська місія, фактично, опинилася у міжнародній ізоляції. Які конкретно події призвели до того, що іноземні дипломати почали уникати спілкування з українцями, нам достеменно невідомо, оскільки більшість історичних джерел у цьому питанні обмежуються лише обережними натяками. «В дипломатії більш усього неприємно бути поміняним [ігнорованим – Т. Г.], а п[ан] С[идоренко], а через його і ми всі опинились в дуже сумному стані,» [41, арк. 67–68] – писав з цього приводу член паризької місії Олександр Шульгин у листі до М. Тишкевича 16 липня 1919 р.

У той же час, влітку 1919 р. на ПМК відбувалися дуже важливі події, що стали доленосними для Західних областей Української Народної республіки. 25 червня Найвища Рада ПМК своєю постановою дозволила польським військам окупувати Східну Галичину до р. Збруч [21, с. 47]. Опісля розпочалися дебати навколо майбутнього статусу і статуту цих територій [21, с. 29–47]. Тим часом, українська місія, як уже зазначалося, перебувала в ізоляції і не могла належно відреагувати на ці події. Що правда, 2 липня 1919 р. делегація надіслала свій протест до Ж. Клемансо [21, с. 52], який очолював ПМК, однак, цей документ уже не міг виправити ситуацію, що склалася. Французький журналіст та розвідник Жан Пеліссьї (Jean Pélissier) у своєму листі до С. Петлюри у жовтні 1919 р. писав, що Г. Сидоренко влітку 1919 р. надсилав до іноземних представництв дуже

багато нот, однак, зважаючи на одіозність особи Г. Сидоренка, усі його звернення залишалися без відповіді, а то й викидалися до смітника [26, арк. 39].

Представники ЗУНР Василь Панейко та Степан Томашівський, розуміючи це, вирішили діяти на власну руку і створили «Галицьке бюро» – організацію, яка таємно від решти українських делегатів намагалася працювати у Парижі від імені ЗУНР [26, арк. 53–54]. У дипломатичних нотах, які вони розсилали іноземним делегаціям, проголошувалися зовсім інші вимоги, аніж ті, які декларувала місія УНР.

Коли про це стало відомо, то, як писав С. Шелухин, «між самими галичанами вийшло таке, що Панейко од М. [Михайла Лозинського? – Т. Г.] тікав і сховався за стіл, бо той кинувся на його бити. Покійник Вітовський кинувся бити Томашівського, та я схопив його за руки» [45, с. 337].

Таким чином, М. Тишкевич отримав у спадок від Г. Сидоренка дипломатичну установу, що користувалася поганою славою і в колективі якої назрівав розкол та численні конфлікти.

Після приїзду до Парижа, новий голова місії перш за все розгорнув масштабну інформаційну кампанію у пресі. «... публіцистично-пропагандистичний бік, яким так знаменито орудують наші вороги, був в повнім занедбаню. Делегація була відгороджена від суспільности китайським муром таємности, мовчанки й здогадів. В газетах про Україну зовсім майже не згадувалось» [36, арк. 6 зв.] – писав про період керівництва Г. Сидоренка секретар місії Валер'ян Моцарський. Цю ситуацію необхідно було виправляти, тож до кінця 1919 р. М. Тишкевич дав французьким журналістам 6 інтерв'ю у яких розповідав про Україну, про українську делегацію у Парижі, її діяльність та плани на майбутнє [6]. Передруки цих розмов згодом з'явилися у 30 різних паризьких газетах [36, арк. 10 зв.].

М. Тишкевич також дуже багато уваги приділяв неформальному спілкуванню з журналістами. Він, наприклад, підтримував тісні зв'язки з Товариством християнських публіцистів, відвідував звані обіди, організовані його представниками, де виголошував промови про українську справу [43]. Ці зв'язки дуже допомагали М. Тишкевичу у його дипломатичній діяльності, бо на званих обідах він часто мав нагоду познайомитися з впливовими у Парижі особами. Крім того, відомий французький журналіст Ернест Додє (Ernest Daudet) допомагав йому потрапити на аудієнцію до Жюля Камбона, котрий з 1920 р. очолював Раду Амбасадорів [39, арк. 64].

М. Тишкевич також активно використовував знайомства, нав'язані ще перед війною. У своїх мемуарах він згадував про зустрічі з графом де Шатонефом, інфантом Альфонсом, леді Вімс, а також з графом де Кастеляне (de Castellane), графом Сегюром (Segur) тощо. Він проводив переговори з банкірами, зокрема з головним директором банку «Креді Ліоне» Едмоном Фабром-Люсом (Edmond Fabre-Luce), підприємцем Жаном Бонарделем, бельгійським послом в Берні бароном Гротт. Він також побував на аудієнції у маршала Ф. Фоша [15, с. 408].

Завдяки цим та іншим заходам М. Тишкевичу вдалося вивести українську делегацію в Парижі з міжнародної ізоляції та посприяти поширенню інформації про українську справу серед французької громадськості та політикуму.

Безумовно, діяльність М. Тишкевича в Парижі часто натикалася на критику з боку українських дипломатів. Йому, зокрема, закидали, що пресова кампанія обійшлася місії надто дорого [30, арк. 194]. Дійсно, не секрет, що журналісти провідних часописів часто публікували матеріали в обмін на чималу фінансову винагороду. Однак, опоненти українців, поляки, без вагань користувалися цією можливістю [1], тож для того, щоб нівелювати антиукраїнську пропаганду, вочевидь, доводилося звертатися і до таких методів.

Крім того, багато критики лунало з приводу співпраці М. Тишкевича з консервативними та католицькими колами. У січні 1920 р. члени місії писали до Міністра закордонних справ УНР: «У Франції уряд антиклерикальний, і відноситься дуже чуло, коли клерикалізм піднімає голову і десь инде. [...] П. Тишкевич завдяки своїм старим зносинам з католицькими та аристократичним колами, а також праці при Ватикані має певну репутацію, якою не можна досягти навіть персонального прихильного відношення в урядових колах Франції, не кажучи вже про опозицію» [32, арк. 9 зв.]. Ж. Пелісьї закидав йому, що граф «не був прийнятий ні п. Клемансо, ні п. Пішоном, ні Франклен-Буйоном» [26, арк. 39]. Останній із них Анрі Франклен-Буйон, депутат радикально-соціалістичного спрямування, свого часу входив до Ради Міністрів, однак у 1919–1920 рр. не займав жодних важливих посад [5]. Ж. Пелісьї згадав про нього тому, що А. Франклен-Буйон був його політичним покровителем та колегою-масоном.

Усі ці закиди дуже швидко втратили свою актуальність. Справа в тому, що у французькому парламенті ліві антиклерикальні кола дійсно були дуже впливовими, але у листопаді 1919 р. на виборах вони зазнали нищівної поразки. Більшість місць зайняли праві, а згадані у листі Ж. Пелісьї Ж. Клемансо та Стефен Пішон втратили свої посади [4; 8]. А. Франклен-Буйон навіть не пройшов до парламенту [5]. Масони також втратили свої позиції: великий магістр Луї Лафер (Louis Lafferre) позбувся мандату [2]. У Франції навіть розпочалися розмови про відновлення дипломатичних

відносин з Ватиканом, перерваних у 1904 р. Таким чином, призначення до Парижа М. Тишкевича з його правими політичними поглядами і орієнтацією на католицькі кола виявилось дуже доречним рішенням уряду УНР.

Тут варто також у загальних рисах описати політичні погляди М. Тишкевича, у боротьбі за які, власне, і полягала його дипломатична діяльність. На відміну від цілого ряду відомих українських політиків, М. Тишкевич послідовно виступав за самостійність та соборність України. «Дай Боже дочекати волі і вмерти вже вільним. Всі сили останні цьому я віддаю,» – писав М. Тишкевич у листі до Ганни Чикаленко-Келлер (дочки Євгена Чикаленка) у березні 1920 р. [45, с. 335] «Україна не повинна впасти ні під російським, [...] ні під польським ярмом,» [34, арк. 111] – зазначав він у листі до А. Шептицького у квітні 1920 р. Щодо питання Східної Галичини, то М. Тишкевич бачив майбутнє цього регіону у складі соборної української держави, або, в крайньому разі, у складі майбутньої Австрії чи як нейтральну територію під протекторатом Ліги Націй [34, арк. 111].

З приїздом М. Тишкевича до Парижа конфліктна ситуація, що виникла всередині української делегації ще за правління Г. Сидоренка, продовжувала поглиблюватися.

Перш за все, деструктивну роль відігравали ідеологічні розбіжності між членами місії та її головою. «П[ан]. гр[аф]. Тишкевич, консерватор по своїм переконанням, і одвертий ворог всякої соціалістичної думки,» [30, арк. 199] – писали у грудні 1919 р. члени делегації у листі до міністра закордонних справ УНР.

У одному зі своїх листів до Г. Чикаленко-Келлер М. Тишкевич спростовував ці закиди, наводячи перелік представників християнсько-демократичної, демократично-республіканської та навіть соціалістичної партії, з якими йому доводилося спілкуватися [45, с. 398].

Ще одним каменем спотикання між головою та членами місії були релігійні погляди М. Тишкевича. Як ми уже згадували, він був глибоко віруючим римо-католиком. Водночас, у складі делегації були масони (А. Галіп, В. Панейко (?), Олександр Шульгін, Сергій Шелухин, Микола Шумицький, та інші) [20; 19; 14, с. 119]. У одному зі своїх звернень до міністра Закордонних справ УНР члени делегації просили якнайшвидше звільнити М. Тишкевича із посади голови місії і, серед інших закидів на його адресу стверджували, що він «агент якогось клерикального ієзуїтського кола» [32, арк. 10]. «У його [кабінеті] немає ні одного патрета ні одного українського діяча, а на найвищому місці стоять патрати римського папи і одного з кардиналів,» [32, арк. 10] – обурювалися автори листа, зазначаючи: «Тишкевич [...] виписав собі з Риму двох попів і мав з ними якісь наради [...]. Ті попи католицькі, папісти, і особливо один із них – Сембратович одверто і страшенно вороже ставляться до українського уряду» [32, арк. 9 зв.-10].

Насправді ж о. Лев Сембратович приїхав до Парижу для того, щоб передати М. Тишкевичу звернення від Конференції Галицького Єпископату, що відбулася у Перемишлі у серпні 1919 р. [10, с. 108], тож називати його римським попом як мінімум некоректно.

Однак, ідеологічний антагонізм між головою делегації та її членами не був єдиною проблемою українського представництва у Парижі. Існували також серйозні розбіжності між самими членами місії. Справа у тому, що від самого початку делегація формувалася за партійним принципом, тобто кожна партія делегувала до Парижу свого представника [36, арк. 5]. Зважаючи на те, що в місії довгий час не було сильного лідера, кожен із членів делегації намагався вести свою політичну гру на міжнародній арені. Це призводило до того, що іноземні дипломати часто отримували від українських делегатів листи із кардинально різними вимогами [36, арк. 5 зв.]. Таким чином, складалося враження, що українці самі не знають, чого хочуть. Крім того, «...почалися інтриги поміж членами делегації. Кожний із них, окрім незначної частини щодня приходив до президента делегації і наговорював на другого, а вийдучи від президента, очернював його перед тим, на кого тільки що наговорив,» [36, арк. 6] – згадували сучасники тих подій і додавали: « Між иншим новий президент записував, що і хто йому мав сказати про другого члена делегації. [...] Ці записи з часом будуть видрукувані» [закреслення оригінальне. – Т. Г.] [36, арк. 12 зв.]. Ясна річ, записка М. Тишкевича так і не була опублікована, однак збереглася у фондах ЦДІАЛ України, і є дуже цікавим документом епохи. Наприклад, про В. Панейка там написано, що він «за федерацію з Росією, ходив до Макакова і до его коханки» [37, арк. 1].

Зважаючи на весь безлад та сваволю, що панували в українському представництві у Парижі, М. Тишкевич декілька разів звертався до уряду УНР з вимогою звільнити його із займаної посади [42, арк. 4]. Своє прохання він мотивував тим, що не може нести відповідальності за діяльність місії, не маючи права призначати та звільняти членів делегації. Крім того, він звертав увагу уряду на те, що члени місії ведуть власну політичну та дипломатичну діяльність, що іде в розріз із політикою уряду і приносить багато шкоди українській справі [42, арк. 4]. Члени місії також бажали реформувати місію, а однією з їхніх головних вимог було, ясна річ, звільнення М. Тишкевича [32, арк. 16–18]. Окрім клерикалізму та консерватизму йому закидали халатність у веденні державних справ, полонофілство (йшлося про те, що його син Юрій «служив у поляків») [32, арк. 13 зв.-

15 зв.]. Говорили також, що М. Тишкевич уже старий і йому надто важко вести політичні справи [30, арк. 199] (йому на той час було 62 роки).

Поки у М. Тишкевича не було повної влади над паризькою місією, йому, як видно з документів, довелося блокувати її діяльність. Він майже не приходив на роботу в помешкання (офіс) делегації, усю дипломатичну кореспонденцію йому передавали до готелю, у якому він жив. Він також забрав зі собою печатку місії [30, арк. 202–204]. Як наслідок, члени делегації не знали, які листи приходять на її адресу, не мали також можливості самостійно відправляти які-небудь офіційні папери. Ніхто не знав, чим займається М. Тишкевич, з ким він зустрічається, а навіть скільки грошей є у касі делегації і на що вони витрачаються. Таким чином, члени місії уже не могли завадити М. Тишкевичу у його дипломатичній діяльності.

У грудні 1919 р. у делегації відбувся розкол: із неї вийшли майже всі представники ЗУНР, мотивуючи свій вчинок тим, що 2 грудня уряд УНР уклав із Польщею договір про взаємне визнання кордонів, які, згідно з цим договором, проходили по р. Збруч [24]. Тим часом, члени місії, які представляли УНР, оголосили, що вони виганяють з делегації членів ЗУНР, бо УГА перейшла на бік армії Антона Денікіна [45, с. 337]. Як би там не було, представники ЗУНР вийшли зі складу делегації і створили Український національний комітет, а згодом окрему делегацію ЗУНР, що діяла у Парижі до 1923 р. [33].

Усі ці чвари та перманентна боротьба всередині місії дуже втомлювали М. Тишкевича. У листі до А. Шептицького він скаржився: «моє життя є Голгофою» [34, арк. 105]. Його син Станіслав із занепокоєнням писав, що окремих слів із останнього батькового листва він «не зміг прочитати попри те, що пробував декілька разів» [40, арк. 68 зв.]. Він наполегливо радив М. Тишкевичу хоча б трохи відпочити від роботи.

Нарешті 18 грудня уряд УНР надіслав М. Тишкевичу телеграму, згідно з якою голова делегації отримував право звільняти та приймати на службу членів місії на власний розсуд та вільно розпоряджатися касою делегації. Також у телеграмі повідомлялося, що тільки Президент делегації має представницькі функції, тобто може робити будь-які офіційні заяви та надсилати дипломатичні ноти [30, арк. 12].

Користуючись цією нагодою, М. Тишкевич з днем 30 грудня 1919 р. розпустив делегацію [30, арк. 12], і сформував нову, куди меншу за чисельністю. Станом на серпень 1920 р. до неї входило лише 6 осіб: голова, 2 секретарі, військовий аташе та урядовець, що займався консульськими справами [36, арк. 87–105].

Впродовж 1920 р. фінансове становище місії перманентно погіршувалося. Український уряд під час радянсько-польської війни та після її завершення перебував в Україні скрутному фінансовому становищі, тож не міг належним чином фінансувати діяльність іноземних місій.

Із окремих джерел нам вдалося з'ясувати, що у М. Тишкевича виник конфлікт із бароном Миколаєм Васильком, котрий, як головний фінансовий агент українського уряду, розподіляв та відправляв гроші українським закордонним представництвам. Саме тому з літа 1920 р. українська делегація у Парижі перестала отримувати кошти [42, арк. 10 зв.] на свою діяльність. Михайло Єремійів, секретар української дипломатичної місії у Римі писав до М. Тишкевича у грудні 1920 р., що М. Василько «не дасть грошей, аж доки Ви в Парижі будете» [39, арк. 79].

Тим часом, українська місія продовжувала винаймати дороге офісне приміщення на вулиці Ля Перуз (la Pérouse) у Парижі поблизу Тріумфальної Арки, оренда якого на місяць коштувала 5 тис. франків [28, арк. 29]. На той час французькі франки були дуже дорогою валютою по мірках Східної Європи [33, оп. 1. Спр. 62. Арк. 133–137], тож для уряду УНР ці витрати мусили бути доволі відчутними. Така позиція голови делегації мала свою логіку, оскільки він намагався підтримувати статус місії на високому рівні і пильнував, щоб українська делегація не виглядала гірше за інші іноземні представництва. Однак, внаслідок такої політики М. Тишкевича в українській місії виріс борг за оренду помешкання розміром до 34 тис. франків [28, арк. 29].

Взимку 1920 р. ситуація набрала катастрофічних обертів. Дійшло до того, що 21 січня 1921 р. М. Тишкевич надіслав до О. Шульгіна, який на той час очолював українську місію у Женеві, телеграму такого змісту: «Працівники голодують. Надішліть негайно декілька тисяч франків» [28, арк. 8]. О. Шульгін згодом натякав на те, що працівники місії були змушені заробляти собі на життя «спекуляцією на парфумерії чи робленням дитячих забав» [31, арк. 28].

4 січня 1921 р. Міністерство закордонних справ УНР звільнило М. Тишкевича з посади голови місії у Парижі. Цю посаду надалі мав зайняти О. Шульгін [29, арк. 31]. Причини звільнення М. Тишкевича не є достеменно відомі, однак на підставі вище сказаного можна зробити висновок, що міністерство намагалося таким чином залагодити конфлікт із бароном М. Васильком. Також, варто зазначити, що О. Шульгін, тільки-но перейнявши владу в місії, розпочав активні заходи з метою зменшення її витрат. Зокрема, він відмовився від офісу на вул. Ля Перуз [28, арк. 29], а також відновив взаємини з українськими кооператорами у Франції, з якими М. Тишкевич

конфліктував [28, арк. 29]. Кооператори заборгували уряду УНР досить значну суму грошей, і О. Шульгін мав намір отримати від них частину цих коштів та використати їх для фінансування діяльності української делегації у Парижі [28, арк. 29]. Можливо, звільнення М. Тишкевича спричинене тим, що його діяльність в прямому значенні коштувала українському урядові надто дорого.

Підводячи підсумки дипломатичної діяльності М. Тишкевича у Парижі, необхідно перш за все, зазначити, що він народився і виріс у польському культурному середовищі. Його служіння Україні було цілком свідомим вибором, і він продовжував свою діяльність на користь українського народу, не зважаючи на численні труднощі та фінансові витрати. Очолюючи українські місії у Ватикані та Парижі, він часто недотримував зарплатню, а також оплачував з власної кишені значну частину організаційних витрат.

Оцінювати діяльність М. Тишкевича, як і інших діячів періоду Української Револуції, доволі складно, бо, як відомо, національно-визвольні змагання зазнали невдачі, тож складається хибне враження, що українські діячі цієї епохи нічого не досягли. Насправді це не так. Поразка української справи аж ніяк не була результатом того, що хтось з українських національних діячів доклав занадто мало старань для здобуття перемоги. Вирішальну роль у даній ситуації відіграли глобальні чинники світової політики, на які ні М. Тишкевич, ні будь-хто інший не міг мати впливу.

Антанта вклала дуже значні кошти у створення великої та сильної Польської держави, що мала б захищати Європу від навали більшовизму, а також послаблювати Німеччину. Таким чином, відокремлення Східної Галичини від Польщі було для західних країн вкрай небажаним. Водночас, Наддніпрянщина перебувала під владою більшовиків, тож для того, щоб повернути український уряд до Києва, необхідно було розпочинати чергову війну. У цей період Європа жила у перманентному страху перед більшовицькою навалюю, тож ніхто не хотів зайвий раз дратувати Червону армію. Українці, як західні, так і східні, були здані на власні сили, яких бракувало.

У цей нелегкий час М. Тишкевич впродовж півтора року віддавав усі свої сили на дипломатичну боротьбу за українську незалежність. Як і інші політики, він часом допускався помилок, його політичні погляди часто не збігалися з поглядами його колег, однак, він залишився вірним українській ідеї, чим заслужив собі на повагу нащадків.

Список використаних джерел

1. Archiwum aktów nowych w Warszawie. Zespół 39. Teczka 338. Karta 19 odw. 2. Centralne archiwum wojskowe (Warszawa). Sygnatura I.301.8.48. Karta 12 odw. 3. Gailhard-Bancel H. Pour l'indépendance de l'Ukraine: Discours. Paris: Bureau Ukr. de Presse, [1920]. 36 p. 4. Georges Clemenceau URL: <https://www.britannica.com/biography/Georges-Clemenceau> (дата звернення: 13.10.2017).
5. Henri Franklin-Bouillon URL: http://www2.assemblee-nationale.fr/sycomore/fiche/%28num_dept%29/3134 (дата звернення: 13.10.2017).
6. La Croix. Paris. 1919, 5 septembre. P. 2. 7. Mehl S. Princess Beatrice of Edinburgh and Saxe-Coburg and Gotha, Duchess of Galliera. URL: <http://www.unofficialroyalty.com/princess-beatrice-of-edinburgh-and-saxe-coburg-and-gotha-duchess-of-galliera/> (дата звернення: 13.10.2017).
8. Pichon Stephen URL: https://www.senat.fr/senateur-3eme-republique/pichon_stephen0429r3.html (дата звернення: 13.10.2017).
9. Бібліотека імені Симона Петлюри (Париж), ф. 4, течка 1, арк. 16. 10. Білас Я. Боротьба митрополита Андрея Шептицького за утвердження ЗУНР (1918–1923 рр.) // Українське релігієзнавство. 2002. № 22. С. 106–112. 11. Граф Михайло Тишкевич: помер 3-го серпня 1930 р.: [некролог] // Літопис Червоної Калини. 1930. Чис. 9. С. 3–4. 12. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Т. 8: Перевидання в Україні. Львів, 2000. С. 2800–3200. 13. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. Т. 9: Перевидання в Україні. Львів, 2000. С. 3200–3600. 14. Жан Й., о., ЧСБВ. Моє служіння Україні (Автобіографічні спомини) (ксерокопія) – 342 с. // Приватний архів др. Петра Шкраб'юка. 15. Красівський О. Дипломатична діяльність М. Тишкевича в період відродження української держави (1919–1920 рр.) // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. 2007. Вип. 36. С. 405–411. 16. Лукасевич Є. Граф Михайло Тишкевич: (в 70-ліття народження) // Літературно-науковий вістник. Львів, 1927. Т. ХСІІІ, кн. V. С. 86–89. 17. Онацький Є. По похилій площі. Записки журналіста і дипломата. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1964. 152 с. 18. Орден св. Григорія Великого URL: <http://www.zasluga.net/Europe/Vatikan/StGregory/StGregory.htm> (дата звернення: 13.10.2017).
19. Савченко В. Історична хронологія розвитку вільномурярства в Україні // Незалежний культурологічний часопис «І». 2015. Ч. 83. URL: http://www.ji.lviv.ua/n83texts/Savchenko_Istoriczna_hronologiya.htm (дата звернення: 13.10.2017).
20. Савченко В.А. Масонство в Україні в ХХ столітті URL: [http://www.freemason.org.ua/uk-UA/Masonstvo-v-Ukraine-v-HH-veke.aspx?ID=19](http://www.freemason.org.ua/uk-UA/Masonstvo-v-Ukraini/Masonstvo-v-Ukraine-v-HH-veke.aspx?ID=19) (дата звернення: 13.10.2017).
21. Стахів Матвій Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної боротьби і дипломатичної оборони в 1918–1923. Скрантон:Український робітничий союз, 1960. Т. 6. Кн. 1. 220 с. 22. Тимченко Р. Українські дипломати на Паризькій Мирній Конференції // Український історичний збірник. 2013. Вип. 16. С. 147–161. 23. Уривки з спогадів / гр. Михайло Тишкевич // Літературно-науковий вістник. Львів, 1929. Т. ХСVІІІ. С. 224–230. 24. Український прапор. Відень. 1919, 23 грудня. С. 2. 25. Центральний державний архів вищих органів влади та

управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3603. Оп. 1. Спр. 5. 26. ЦДАВО України. Ф. 3603. Оп. 1. Спр. 6. 27. Там само. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 30. 28. Там само. Спр. 64. 29. Там само. Спр. 178. 30. Там само. Спр. 280. 31. Там само. Спр. 360. 32. Там само. Спр. 361. 33. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 269. 34. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 358. Оп. 1. Спр. 357. 35. ЦДІАЛ України. Ф. 681. Оп. 1. Спр. 1. 36. Там само. Спр. 5. 37. Там само. Спр. 7. 38. Там само. Спр. 15. 39. Там само. Спр. 16. 40. Там само. Спр. 19. 41. Там само. Спр. 20. 42. Там само. Спр. 21. 43. Там само. Спр. 32. 44. Черкаська Г. Граф Михайло Тишкевич. URL: http://uahistory.com/topics/famous_people/2195 (дата звернення: 13.10.2017). 45. Чикаленко Є. Щоденник 1919–1920 / за ред. В. Верстюка та М. Антоновича. Київ; Нью-Йорк: Видавництво ім. О. Теліги, 2005. 639 с.

References

1. Archiwum aktów nowych w Warszawie. Zespół 39. Teczka 338. Karta 19 odw. 2. Centralne archiwum wojskowe (Warszawa). Sygnatura I.301.8.48. Karta 12 odw. 3. Gailhard-Bancel H. Pour l'indépendance de l'Ukraine: Discours. Paris: Bureau Ukr. de Presse, [1920]. 36 p. 4. Georges Clemenceau URL: <https://www.britannica.com/biography/Georges-Clemenceau> (data zvernennya: 13.10.2017). 5. Henri Franklin-Bouillon URL: http://www2.assemblee-nationale.fr/sycomore/fiche/%28num_dept%29/3134 (data zvernennya: 13.10.2017). 6. La Croix. Paris. 1919, 5 septembre. P. 2. 7. Mehl S. Princess Beatrice of Edinburgh and Saxe-Coburg and Gotha, Duchess of Galliera. URL: <http://www.unofficialroyalty.com/princess-beatrice-of-edinburgh-and-saxe-coburg-and-gotha-duchess-of-galliera/> (data zvernennya: 13.10.2017). 8. Pichon Stephen URL: https://www.senat.fr/senateur-3eme-republique/pichon_stephen0429r3.html (data zvernennya: 13.10.2017). 9. Biblioteka imeni Symona Petlyury (Paryzh), f. 4, techka 1, ark. 16. 10. Bilas Ya. Borot'ba mytropolitya Andreya Sheptyts'koho za utverdzhennya ZUNR (1918–1923 rr.) [The struggle of Metropolitan Andrey Sheptytsky for the approval of the ZUNR (1918–1923)]. *Ukrayins'ke relihiyznavstvo*. 2002. # 22. S. 106–112. 11. Graf Mykhaylo Tyshkevych: pomer 3-ho serpnya 1930 r.: [nekroloh] [Graf Mykhaylo Tyshkevych: died on August 3, 1930: [obituary]]. *Litopys Chervonoyi Kalyny*. 1930. Chys. 9. S. 3–4. 12. *Entsyklopediya ukrayinoznavstva: Slovnykova chastyna* [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Glossary] / Red. V. Kubyovych; Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka u L'vovi. T. 8: Perevydannya v Ukrayini. L'viv, 2000. S. 2800–3200. 13. *Entsyklopediya ukrayinoznavstva: Slovnykova chastyna* [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Glossary] / Red. V. Kubyovych; Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka u L'vovi. T. 9: Perevydannya v Ukrayini. L'viv, 2000. S. 3200–3600. 14. Zhan Y., o., ChSVV. Moye sluzhinnyya Ukrayini (Avtobiohrafichni spomyny) (kserokopiya) [My Service to Ukraine (Autobiographical Remembrance) (photocopy)] 342 s. Pryvatnyy arkhiv dr. Petra Shkrabyuka. 15. Krasiv's'kyy O. Dyplomatychna diyal'nist' M. Tyshkevycha v period vidrodzhennya ukrayins'koyi derzhavy (1919–1920 rr.) [Diplomatic activity of M. Tyshkevych during the period of the revival of the Ukrainian state (1919–1920)]. *Naukovi zapysky* [Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny]. 2007. Vyp. 36. S. 405–411. 16. Lukasevych Ye. Graf Mykhaylo Tyshkevych: (v 70-litty narodzhennya) [Graf Mykhaylo Tyshkevych: (at the age of 70)]. *Literaturno-naukovyy vistnyk*. L'viv, 1927. T. XCIII, kn. V. S. 86–89. 17. Onats'kyi Ye. Po pokhylyi ploschchi. *Zapysky zhurnalista i dyplo mata* [On a sloping square. Notes by journalist and diplomat]. Myunkhen: Dniprova khvylya, 1964. 152 s. 18. Orden sv. Hryhoryya Velykoho [The Order of St. Gregory the Great]. URL: <http://www.zasluga.net/Europe/Vatikan/StGregory/StGregory.htm> (data zvernennya: 13.10.2017). 19. Savchenko V. *Istorychna khronolohiya rozvytku vil'nomulyarstva v Ukrayini* [Historical Chronology of the Development of Free Policies in Ukraine]. *Nezalezhnyy kul'turolohichnyy chasopys «Yi»*. 2015. Ch. 83. URL: http://www.ji.lviv.ua/n83texts/Savchenko_Istychna_hronologiya.htm (data zvernennya: 13.10.2017). 20. Savchenko V.A. *Masonstvo v Ukraine v XX veke* [Freemasonry in Ukraine in the twentieth century]. URL: <http://www.freemason.org.ua/uk-UA/Masonstvo-v-Ukraini/Masonstvo-v-Ukrayne-v-HH-veke.aspx?ID=19> (data zvernennya: 13.10.2017). 21. Stakhiv M. *Zakhidnya Ukrayina. Narys istoriyi derzhavnoho budivnytstva ta zbroynoyi borot'by i dyplo matychnoyi oborony v 1918–1923* [West Ukraine. Essay on the history of state building and armed struggle and diplomatic defense in 1918–1923]. *Skrenton:Ukrayins'kyi robitnychyy soyuz*, 1960. T 6. Kn 1. 220 s. 22. Tymchenko R. *Ukrayins'ki dyplo maty na Paryz'kiy Myrniy Konferentsiyi* [Ukrainian diplomats at the Paris Peace Conference]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zbirnyk*. 2013. Vyp. 16. S. 147–161. 23. *Uryvky z spohadiv* [Excerpts from memories] / gr. Mykhaylo Tyshkevych. *Literaturno-naukovyy vistnyk*. L'viv, 1929. T. XCVIII. S. 224–230. 24. *Ukrayins'kyi prapor*. Viden'. 1919, 23 hrudnya. C. 2. 25. *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny (dali – TsDAVO Ukrayiny)*. F. 3603. Op. 1. Spr. 5. 26. *TsDAVO Ukrayiny*. F. 3603. Op. 1. Spr. 6. 27. *Ibid.* F. 3696. Op. 2. Spr. 30. 28. *Ibid.* Spr. 64. 29. *Ibid.* Spr. 178. 30. *Ibid.* Spr. 280. 31. *Ibid.* Spr. 360. 32. *Ibid.* Spr. 361. 33. *Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh obyednan' Ukrayiny*. F. 269. 34. *Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrayiny, m. L'viv (dali – TsDIAL Ukrayiny)*. F. 358. Op. 1. Spr. 357. 35. *TsDIAL Ukrayiny*. F. 681. Op. 1. Spr. 1. 36. *Ibid.* Spr. 5. 37. *Ibid.* Spr. 7. 38. *Ibid.* Spr. 15. 39. *Ibid.* Spr. 16. 40. *Ibid.* Spr. 19. 41. *Ibid.* Spr. 20. 42. *Ibid.* Spr. 21. 43. *Ibid.* Spr. 32. 44. Cherkas'ka H. *Hraf Mykhaylo Tyshkevych* [Hraf Mykhaylo Tyshkevych]. URL: http://uahistory.com/topics/famous_people/2195 (data zvernennya: 13.10.2017). 45. *Chykalenko Ye. Shchodennyk 1919–1920* [Diary of 1919–1920] / za red. V. Verstyuka ta M. Antonovycha. Kyviv; N'yu-York: Vydavnytstvo im. O. Telihy, 2005. 639 s.

Anna-Melania Tychka

**MYKHAYLO TYSHKEVYCH'S ACTIVITY AT THE CHOICE OF UKRAINIAN
DIPLOMATIC MISSION IN PARIS (1919–1921)**

The article analyzes the diplomatic activity of Count Mykhailo Tyshkevych during his stay in Paris in 1919–1921. We studied his political views and main directions of work. We also observed the influence of M. Tyshkevych on the functioning of the Ukrainian diplomatic mission in Paris and on the situation of Ukrainian affairs in the international stage.

Key words: Mykhailo Tyshkevych, diplomacy, Paris, conservatism, Catholicism, UNR mission in Paris.

УДК 94(477):93

Віталія Дем'янчук

**ІВАН ГЕЛЬ – ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ,
ДЕПУТАТ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ (1990 Р.)**

Проаналізовано діяльність відомого українського дисидента Івана Геля у Львівській обласній раді першого демократичного скликання упродовж 1990 р. Відзначено, що його громадсько-політична праця нашоувхнула на рішучий опір партійних чиновників усіх рівнів, проте, налагодивши відносини з дисидентами, український правозахисник на зламі 80–90-х рр. ХХ ст. повернувся до «боротьби за Українську державність». Констатовано, що навесні 1990 р. він не був обраний депутатом Верховної Ради Української РСР, проте здобув мандат депутата Львівської обласної ради першого демократичного скликання. На посаді заступника голови цього радянського органу влади він утверджував національні ідеали, викривав комуністичні злочини, гостро критикував усіх тих, хто своїми діями безпосередньо або ж опосередковано перешкоджав наближенню суверенітету Української держави. Зроблено висновок, що найбільшим досягненням Львівської обласної ради І. Гель вважав мобілізацію державницьких, патріотичних сил Львівщини зокрема та Галичини загалом на розвал і демонтаж комуністичної системи.

Ключові слова: І. Гель, громадсько-політична діяльність Львівська обласна рада, ухвала, КПУ.

Іван Гель – відомий український громадсько-політичний діяч, політв'язень, дисидент, публіцист, голова Комітету захисту УКЦ, депутат Львівської обласної ради. М. Маринович, проаналізувавши його життєвий шлях, відзначав: «Виростав Іван Гель... в силовому полі змагань за національну державу, а тому змалечку знав, що рідну землю українець має боронити. Чи так уже несподівано, що формування програми «боротьби за державність України», розповсюдження самвидаву, організація протестних акцій в ув'язненні та на волі, співредагування «Українського вісника», співучасть в організації Української Гельсінкської Спілки й Народного Руху України, а врешті й праця на посаді першого заступника голови Львівської обласної ради першого демократичного скликання – все це його особисті офіри, складені до жертovníка незалежної України?» [1].

Актуальність статті, яка присвячена аналізу політичної та громадської діяльності І. Геля упродовж 1990 р., зумовлюється не тільки, і не стільки, відсутністю публікацій із окресленої проблеми про цього відомого громадсько-політичного діяча, а, передусім, його внеском у відновлення Української державності. На жаль, громадсько-політична діяльність І. Геля у Львівській обласній раді розглядається істориками та політологами, здебільшого, у руслі значно ширших проблем. З цих причин, стаття базується на архівних документах Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), Державного архіву Львівської області (далі – Держархіву Львівської обл.) (ф. Р-221 «Львівська обласна рада»), мемуарах тогочасних відомих політиків, матеріалах періодичної преси.

І. Гель – непересічна постать в історії України ХХ ст. «Це був зразковий приклад галичанина подвійного ґарту – церковного й національного. Його духовний світ формувався в церковній цивілізації митрополита Андрея Шептицького з чітким розрізненням морального добра й аморального зла, з класичним розумінням ієрархії цінностей», – відзначав уже згадуваний нами М. Маринович [2]. Мета представленої розвідки – всебічний аналіз громадсько-політичної діяльності Івана Геля на посаді заступника голови Львівської обласної ради у 1990 р.

Після завершення виборів до Верховної Ради УРСР та місцевих органів влади, І. Гель був обраний депутатом Львівської обласної ради, більшість у якій становили представники національно-демократичних сил. «Треба чесно визнати, – зауважував І. Мельник, – що національні